

บทความวิชาการ (Academic Article)

ปรากฏการณ์การจับผิดตัวในสังคมไทยและนโยบายการช่วยเหลือของรัฐ

Miscarriage Phenomenon in Thai Society and Government aid Policy

กฤตานนท์ มะสะนิง^{1*} และจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย¹Kittanon Masaning^{1*} and Jutharat Ua-amnoey¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์การจับผิดตัว (จับแพะ) ในสังคมไทยที่เกิดขึ้นจากความผิดพลาดของการอำนวยความสะดวกทางอาญา อันนำไปสู่การตัดสินลงโทษผู้บริสุทธิ์อย่างไม่เป็นธรรม ซึ่งบ่อยครั้งปรากฏให้เห็นและมีเสียงสะท้อนโจมตีองคาพยพในกระบวนการยุติธรรมที่บกพร่องต่อการปฏิบัติหน้าที่ และแน่นอนว่าผู้ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่มักจะเป็นประชาชนที่ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมด้วยเหตุจากความซับซ้อน ค่าใช้จ่ายที่สูง และการขาดประสิทธิภาพของกระบวนการ ซึ่งยังเป็นการตอกย้ำ/ตีตราว่า “คุณมีไว้ซึ่งคนจน” อย่างไรก็ตาม หน้าที่สำคัญของรัฐคือ การกำหนดนโยบายป้องกัน แก้ไข และเยียวยาต่อสิ่งที่เกิดขึ้นอันเป็นความรับผิดชอบหลัก โดยที่ผ่านมามีความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวผ่านนโยบายการช่วยเหลือการจับผิดตัว (Miscarriage Policy) แต่ยังเป็นเพียงการมุ่งเน้นไปที่การแก้ไขและเยียวยามากกว่า เช่น โครงการปล่อยตัวชั่วคราวโดยการประเมินความเสี่ยง (ปล่อยฟรีไม่มีประกัน) พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 และพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ซึ่งผู้เขียนมองว่าควรเพิ่มเติมในส่วนการป้องกันปัญหา รวมทั้งเสนอแนะให้รัฐ/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองการแก้ไขปัญหาระบบในลักษณะของกระบวนการ “ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ”

คำสำคัญ: การจับผิดตัว นโยบายการช่วยเหลือการจับผิดตัว กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

Abstract

The purpose of this article was to examine about Miscarriage (scapegoat) in Thai society which arising from a faulty process of Criminal Justice that leading to unfair judgement on innocent people whereof frequently appeared and reflected on Judicial Process that is defective on duties and certainly affected most of the people who cannot access into the justiced due to complexity, costly, and lack of process efficiency. This reinforces/stigma that “Prison is there to imprison The Poor”. However, the main function of the government to formulate policy by Prevention, correction, and remedy what has happened. There has been attempted to solve this problem through Miscarriage Policy but that just only emphasize on Correction and Remedy such as the temporary release by the risk assessment project (free release, no bail), Justice Fund Act B.E. 2558 and Damages for the Injured Person and Compensation and Expense for the Accused in Criminal Case Act, B.E. 2544 and Amendment (Act No.2) B.E. 2559 which The author

¹ สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program in Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

*Corresponding author; email: kittanon.ma@gmail.com

(Received: 23 April 2020; Revised: 26 August 2020; Accepted: 10 September 2020)

suggest they should be added the Prevention of Problem as well as to propose the state/government to examine the work that involved by looking at the entire system in the process of the “upstream, midstream, downstream” process.

Keywords: Miscarriage (scapegoat), Miscarriage Policy, Criminal Justice

บทนำ

หากจะกล่าวถึงประเด็น “การจับผิดตัว” ผู้เขียนเล็งเห็นว่าสังคมไทยมักจะคุ้นเคยกับคำว่า “การจับแพะ” แทนเสียมากกว่า เนื่องจากบ่อยครั้งที่เกิดปรากฏการณ์ชूंช้องหมองใจของประชาชนต่อการอำนวยความสะดวก คำว่า “จับแพะ” มักจะเป็นถ้อยคำในการกล่าวหาโจมตีองค์การในกระบวนการยุติธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งแน่นอนว่าเป็นผลอันเกิดจากความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมที่นำไปสู่การตัดสินใจลงโทษผู้บริสุทธิ์อย่างน่ากังขา และกลายเป็นประเด็นวิพากษ์วิจารณ์เป็นวงกว้างในสังคม โดยความผิดพลาดดังกล่าวนั้น อาจมีที่มาจากช่องโหว่ในกระบวนการยุติธรรมที่เริ่มตั้งแต่กระบวนการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ที่ส่วนใหญ่ถูกเร่งรัดโดยนโยบายและความกดดันทั้งจากผู้บังคับบัญชาและกระแสในสังคม จึงทำให้ต้องรีบเร่งปิดคดีอย่างรวดเร็ว จนขาดความรอบคอบ/รัดกุม อันนำไปสู่ความผิดพลาดในการสอบหลักฐานในชั้นอัยการ ที่มีหน้าที่ตรวจสอบความสมบูรณ์และความแม่นยำของระบบการสอบสวนอีกชั้นหนึ่ง แต่เนื่องจากแต่ละปีมีคดีอาญาเป็นจำนวนมากที่เดินทางเข้าสู่กระบวนการพิจารณา ส่งผลให้ไม่สามารถถ่วงดุลได้อย่างถี่ถ้วน อีกทั้งด้วยสภาพการณ์ที่มองว่าพอไปได้และไม่มียะไรน่าสงสัย จึงรีบเร่งส่งฟ้องศาล กระทั่งท้ายที่สุดเมื่อคดีวิปริตดังกล่าวไล่เรียงมาจบที่การพิจารณาคดีของศาล ที่แม้ว่าศาลจะมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องมาสอบเพิ่มเติม แต่เด็กเช่นเดียวกันด้วยปริมาณคดีมีเป็นจำนวนมาก ศาลจึงต้องพิจารณาไปตามหลักฐานของคู่ความทั้งสองฝ่าย (เอกพล บรรลือ, 2560) กระทั่งเกิดการตัดสินลงโทษผิดตัว สร้างข้อครหาแก่องค์การในกระบวนการยุติธรรมมาอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน

กระนั้นแล้ว แม้ว่าประเด็นที่กล่าวมาอาจจะไม่ใช่เรื่องใหม่ในสังคมไทย แต่องค์ความรู้เกี่ยวกับการจับผิดตัวและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นยังเบาบางต่อการประกอบสร้างชุดความเข้าใจให้เกิดเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมุมของการช่วยเหลือของรัฐที่ดำเนินการผ่านนโยบายสาธารณะ (Public policy) ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐบาล อันเป็นทางเลือกที่รัฐบาลได้กำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหา บรรเทาปัญหา และ/หรือป้องกันปัญหาตามภาระหน้าที่ของรัฐบาล (ศุภชัย ยาวะประภาส, 2554: 3-4) ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพูดถึงอย่างน้อยก็ในฐานะดุลยภาพที่ค้ำคานกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ บทความชิ้นนี้จึงต้องการทบทวนถึงแนวคิดปรากฏการณ์ เพื่อแสวงหาความสมดุลของการประยุกต์ใช้นโยบายการช่วยเหลือการจับผิดตัว โดยบทความวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “คู่มือไว้ซึ่งคนจน” กับนโยบายการช่วยเหลือคนยากจนในคดีอาญา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (อาชญวิทยาและงานยุติธรรม) ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทบทวนแนวคิดว่าด้วยการจับผิดตัว (จับแพะ)

ในคำอธิบายของคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาธิต (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2542) ได้อธิบายคำว่า “แพะรับบาป” หมายถึง ผู้ที่มีได้กระทำผิด แต่กลับต้องเป็นผู้รับโทษ หรือรับความผิดที่ผู้อื่นกระทำไว้ โดยได้เชื่อมโยงที่มาของคำดังกล่าวว่าปรากฏในคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม ซึ่งเป็นคัมภีร์ของชาวอิสราเอลผู้มีภูมิหลังเป็นผู้เลี้ยงแพะ/แกะเป็นอาชีพ ซึ่งแพะรับบาปนั้นเป็นพิธีปฏิบัติในวันลบบาปประจำปีของชาวอิสราเอล (The annual day of atonement) ที่เริ่มด้วยปุโรหิตถวายวัวเป็นเครื่องบูชาไถ่บาปของตนเองและครอบครัว เมื่อเสร็จพิธีแล้วนั้นปุโรหิตจะนำแพะ 2 ตัว ไปถวายพระเป็นเจ้าที่ประตูเต็นท์นัดพบ และจะเป็นผู้จับสลากเลือกแพะดังกล่าว โดยสลากที่ 1 เป็นสลากสำหรับแพะที่ถวายแก่พระเป็นเจ้า อีกสลากหนึ่งเป็นสลาก

สำหรับแพะรับบาป หากสลากแรกตกแก่แพะตัวใด แพะนั้นนั้นจะถูกฆ่าและกลายเป็นเครื่องบูชาเพื่อไถ่บาปของประชาชน หรือเรียกว่า “แพะไถ่บาป” ส่วนสลากที่ 2 หากตกแก่แพะตัวใด แพะนั้นนั้นเรียกว่า “แพะรับบาป” ซึ่งปุโรหิตจะถวายพระเป็นเจ้าทั้งยังมีชีวิตอยู่ แล้วใช้พิธีลบบาปของประชาชนโดยยกบาปให้ตกที่แพะนั้นเสร็จแล้วก็จะปล่อยแพะนั้นให้นำบาปเข้าไปในป่าลึกจนทั้งแพะและบาปไม่สามารถกลับมาได้อีก

สาวตรี สุขศรี (2560) อธิบายว่า “แพะรับบาป” หรือภาษาอังกฤษว่า “Scapegoat” มีในสังคมตะวันออกมานานแล้ว โดยเกิดขึ้นมาเพื่อความสบายใจของสังคม คือในสังคมชนเผ่าเวลามีปัญหาอะไรขึ้นมากก็ต้องหาอะไรสักอย่างมารองรับ อย่างเวลาที่เกิดอาชญากรรมหรือการกระทำความผิดในสังคม คนในสังคมก็จะรู้สึกไม่ปลอดภัย ไร้เสถียรภาพ トラบโดที่กระบวนการยุติธรรมยังเอาใครสักคนหนึ่งขึ้นมาชี้หน้าแล้วบอกว่าคนนี้เป็นคนผิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น แพะจึงเกิดขึ้นมาเพื่อให้สังคมเกิดความสบายใจ จะสังเกตได้ว่าแพะที่เกิดขึ้นเป็นคนอีกชนชั้นหนึ่ง ซึ่งไม่มีทางที่แพะจะเป็นคนชนชั้นสูงไปได้ แพะจะต้องเป็นคนที่ไม่มีความเสี่ยง ไม่มีศักยภาพในการหาอะไรมาสู้ เพราะฉะนั้นสะท้อนได้ว่าสังคมต้องการความปลอดภัย ความสบายใจ ในขณะที่เดียวกันคนที่จะมารองรับความสบายใจได้นั้นก็คือคนชนชั้นล่างที่จะต้องถูกลงโทษ

สำหรับในสังคมไทยนั้น การอธิบายแพะรับบาปในแวดวงหน่วยงานกระบวนการยุติธรรม กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้จำแนกแพะออกเป็น 2 กรณี ได้แก่ “แพะขาว” หมายถึง จำเลยที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าไม่ได้กระทำความผิด หรือศาลตัดสินถึงที่สุดให้ยกฟ้อง แต่ยังมีแพะอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นจากกรณีศาลยกฟ้องเพราะข้อเท็จจริงยังเป็นที่ยสงสัย หรือที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพนิยามว่าเป็น “แพะเทา” โดยบางกรณีของแพะเทาอาจจะไม่ได้รับสิทธิการช่วยเหลือตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ต่างจากแพะขาวที่ได้รับสิทธิความช่วยเหลืออย่างแน่นอน (ภาคิน คำภูมา, 2561: 273)

อย่างไรก็ตาม หากมองการจับผิดตัว (จับแพะ) ผ่านมุมมองของอาชญาวิทยาและงานยุติธรรมจะเห็นว่าแพะหรือผู้ถูกระทำนั้นถือเป็นหนึ่งใน “เหยื่อ” (Victim) ตามที่นิยามไว้ว่า หมายถึง บุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้รับอันตรายทั้งกายและจิตใจ เสียหายต่อทรัพย์สิน เสื่อมเสียสิทธิจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำอันเป็นการผิดกฎหมายอาญา รวมถึงการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ และผู้ได้รับผลร้ายนั้นต้องไม่มีส่วนเป็นผู้กระทำผิด ทั้งนี้ ลักษณะของผู้ตกเป็นเหยื่อคือต้องตกอยู่ในความทุกข์ (Suffering) ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม (Injustice) รวมถึงได้รับทุกข์ทรมานจากกระบวนการยุติธรรม การที่เหยื่อได้รับผลร้ายจากกระบวนการยุติธรรมเพราะรัฐล้มเหลวในการปฏิบัติตามข้อผูกมัดที่จะปกป้องประชาชนปลอดภัยจากการกระทำของอาชญากร (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และกมลทิพย์ คติการ, 2554: 38) ซึ่งเรียกเหยื่อในลักษณะดังกล่าวนี้ว่า “เหยื่อของกระบวนการยุติธรรม” ทว่า สำหรับสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อของกระบวนการยุติธรรม หรือการจับผิดตัว (จับแพะ) นั้น ในรายงานความไม่เป็นธรรมในคดีและแนวทางแก้ไข (นิธิต ภูริคุปต์ และปญญันช เกตุเทศ, 2558) อธิบายถึงบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมอันส่งผลให้เกิดความผิดพลาด ได้นำเสนอประเด็นที่น่าสนใจ กล่าวคือ

1) ในชั้นพนักงานสอบสวน มีหน้าที่ในการสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิด เท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่าวหา แต่ทว่า ในหลายกรณีพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าพนักงานในส่วนของกระบวนการยุติธรรมในชั้นต้น ยังบกพร่องหรือยังใช้ความพยายามไม่เพียงพอ ทั้ง ๆ ที่บางกรณีหากมิใช่ความละเอียดรอบคอบหรือความพยายามในการดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐาน ก็จะสามารถป้องกันมิให้เกิดความผิดพลาดในการทำให้ผู้ที่ไม่ได้ทำความผิดหรือผู้บริสุทธิ์ถูกกล่าวหาทั้ง ๆ ที่ไม่ได้กระทำความผิดได้

2) ในชั้นพนักงานอัยการ มีบทบาทภายหลังจากรับสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการอาจมีการสั่งงดการสอบสวน สั่งฟ้อง สั่งไม่ฟ้อง สั่งให้มีการเปรียบเทียบ หรือพนักงานอัยการอาจสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติม หรือเรียกพยานมาซักถามด้วยตนเองก่อนสั่ง เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาคดีอาญาทั่วไปที่พนักงานอัยการไม่ได้มีส่วนร่วมในการรวบรวมพยานหลักฐานตั้งแต่ต้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งหากมีความบกพร่องหรือความผิดพลาดละเอียดของพนักงานสอบสวนที่ไม่ได้ทำหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถ ประชาชนที่ต้องตกเป็นผู้ต้องหาและต้องถูกดำเนินการตามขั้นตอนของพนักงานสอบสวน ก็จะตกเป็นเหยื่อของการดำเนินการที่บกพร่องนั้น แม้ว่าหลายขั้นตอนในชั้นการสอบสวน เช่น การออกหมายค้นหมายจับ ที่ต้องดำเนินการผ่านศาลยุติธรรม แต่ก็ต้องไม่ลืมว่า การที่จะออกหมายได้แม้ต้องผ่านการยื่นคำร้องขอต่อศาล แต่การรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อนำเสนอต่อศาลในขั้นตอนก่อนออกหมายนั้นเป็นการดำเนินการของพนักงานสอบสวน หากพนักงานสอบสวนกระทำโดยบกพร่องหรือละเอียดไม่ดำเนินการด้วยความเป็นธรรมพยานหลักฐานที่ปรากฏต่อศาลอาจไม่สมบูรณ์จนเป็นเหตุให้มีการออกหมายสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนผู้บริสุทธิ์ได้

3) ในชั้นศาล ในการที่ศาลจะพิพากษาลงโทษนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติให้ศาลใช้ดุลยพินิจภายใต้บทบัญญัติมาตรา 227 ที่ให้ศาลใช้ดุลยพินิจวินิจฉัยซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวง อย่างไรก็ตามพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลยในคดีอาญา แตกต่างกับคดีแพ่ง ในคดีแพ่งนั้นศาลจะต้องวินิจฉัยโดยการชั่งน้ำหนักพยานทั้งสองฝ่ายเทียบกันดูว่า ฝ่ายใดมีเหตุผลและน้ำหนักดีกว่ากัน ถ้าฝ่ายใดมีน้ำหนักมากกว่าก็ตัดสินให้ฝ่ายนั้นชนะคดีไป ส่วนในคดีอาญานั้นจะพิจารณาหลักฐานของโจทก์จนแน่ใจว่า หากมีการกระทำผิดจริง จำเลยนั้นจึงจะได้รับการลงโทษ แต่จะใช้วิธีการชั่งน้ำหนักพยานในรูปแบบเดียวกับคดีแพ่งไม่ได้

4) ในส่วนของทนายความ แม้ไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐ แต่ทนายความก็มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อลูกความของตนในฐานะที่ต้องใช้ความพยายามต่อสู้ให้ลูกความได้รับความเป็นธรรม ทนายความที่ได้รับการแต่งตั้งให้ต่อสู้คดีให้กับผู้ถูกกล่าวหา ทั้งนี้ เหตุที่ผู้ที่ถูกกล่าวหาถูกดำเนินคดีจนกระทั่งถูกลงโทษ ทนายความมักละเลยต่อความรับผิดชอบ เช่น บางกรณีเมื่อรับค่าจ้างว่าความแล้วกลับไม่ใส่ใจ ไม่นำพยานหลักฐานที่ผู้ถูกกล่าวหาเข้ามากล่าวอ้างในคดีเข้ามาต่อสู้ในคดี ทำให้การนำพยานหลักฐานเข้าต่อสู้ในคดีของผู้ถูกกล่าวหาบกพร่อง บางกรณีทนายความเมื่อรับค่าจ้างว่าความมาแล้ว กลับใช้วิธีการแนะนำง่าย ๆ ให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับสารภาพเพื่อหวังให้มีการรอลงโทษ ซึ่งบางกรณีผู้ถูกกล่าวหาหลงเชื่อตามคำแนะนำ แต่ก็ถูกลงโทษทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่ได้กระทำความผิด

จากการทบทวนข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า นิยามการให้ความหมายการจับผิดตัว/จับแพะ กำเนิดขึ้นบนพื้นฐานของความต้องการในเรื่องของความปลอดภัยและความสบายใจ ภายใต้สภาวะความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นจากปัญหาการกระทำผิดในสังคม กระทั่งท้ายที่สุดผู้คนในสังคมเห็นสมควรว่าต้องได้รับการคลี่คลายอย่างถึงที่สุด ตลอดจนงานการดำเนินงานของหน่วยงานในการอำนวยความสะดวกที่บางครั้งก็ได้นำพาซึ่งความเดือนร้อน/ยุติธรรมจากความเร่งรีบ บกพร่อง ผิดพลาด หรือละเลยต่อความหนักแน่นที่ถูกต้องของการดำเนินการนำไปสู่สาเหตุที่สังคมยังคงปรากฏแพะจวบจนทุกวันนี้ ซึ่งแน่นอนว่า ตามที่ผู้เขียนได้กล่าวข้างต้นนั้นปรากฏการณ์การจับผิดตัวถือว่ามีไม่ใช่เรื่องใหม่ในสังคมไทย จึงเป็นไปได้ว่ารัฐไทยย่อมต้องมีการกำหนดนโยบายรองรับไม่มากนักน้อยตามแต่การให้ความสำคัญของแต่ละยุคสมัย และนโยบายดังกล่าวถูกขมวดความเข้าใจอย่างง่ายโดยผู้เขียนว่าเป็น “นโยบายการช่วยเหลือการจับผิดตัว”

ว่าด้วยนโยบายการช่วยเหลือการจับผิดตัว

หากย้อนไปตั้งแต่ปรัชญากฎหมายที่ว่า “ปล่อยคนผิดสิบคน ดีกว่าดำเนินคดีกับคนบริสุทธิ์หนึ่งคน” ที่กล่าวโดย เซอร์วิลเลียม แบล็คสโตน (Sir William Blackstone) นักกฎหมายชาวอังกฤษเขียนไว้เมื่อปี ค.ศ. 1765 (น้ำแท้ มีบุญสร้าง, 2560) ซึ่งสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่มีความผิด (Presumption of Innocence) ที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 33 วรรคหนึ่ง รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 39 วรรคสอง และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 29 วรรคสอง ซึ่งหลักการเหล่านี้มีความต่อเนื่องกัน ตลอดจนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ที่ห้ามไม่ถูกคุมขังโดยพลการ การได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม และการเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะตัดสิน (Andrew Stumer, 2010: 37-43) หรือแม้กระทั่งในส่วนของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights : ICCPR) ที่กล่าวว่า “บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญา จะต้องถูกนำตัวโดยพลันไปยังศาลหรือเจ้าหน้าที่อื่นที่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะใช้อำนาจทางตุลาการและจะต้องมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควร หรือได้รับการปล่อยตัวไป...” และยังระบุอีกว่า “บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน” เป็นต้น (United Nations, 1948)

ทว่า ในส่วนของประเทศไทยนั้น นอกเหนือการรับรองหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดในรัฐธรรมนูญถาวรทุกฉบับตามที่กล่าวข้างต้นนั้น นับเนื่องตั้งแต่การมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ความพยายามในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมมีมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีงานวิจัย การประชุมวิชาการ และเวทีรับฟังความคิดเห็นอันนำไปสู่กระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงโครงสร้างและเชิงนโยบาย ทั้งนี้ สำหรับในส่วนของนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือการจับผิดตัวนั้น พบว่ามีจำนวน 3 ส่วน ซึ่งสรุปโดยสังเขป ดังนี้

1) **โครงการปล่อยตัวชั่วคราวโดยการประเมินความเสี่ยง** หรือเป็นที่รู้จักในนาม “โครงการปล่อยฟรีไม่มีประกัน” ที่เป็นไปตามข้อบังคับประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกัน หรือหลักประกันในการปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2558 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2562 โดยเป็นการเปิดโอกาสให้จำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาที่กระทำความผิดอาญาลักษณะน้อย มีอัตราโทษอย่างสูงไม่เกิน 10 ปี (เดิม 5 ปี) ได้รับอิสรภาพด้วยการปล่อยตัวชั่วคราว โดยไม่ต้องใช้หลักประกัน ซึ่งประเด็นที่สำคัญในการพิจารณาปล่อยตัวชั่วคราวนั้นจะประกอบด้วย ความหนักเบาแห่งข้อหา พยานหลักฐานที่นำมาสืบแล้วมีเพียงใด พฤติการณ์ต่าง ๆ แห่งคดีเป็นอย่างไร เชื่อถือผู้ร้องขอประกันหรือหลักประกันได้เพียงใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยน่าจะหลบหนีหรือไม่ ภัยอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการปล่อยชั่วคราวมีเพียงใดหรือไม่ และในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องชั่งตามหมายศาล ถ้ามีค่าคัดค้านของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ โจทก์แล้วแต่กรณี ศาลพึงรับประกอบการวินิจฉัยได้โดยศาลกำหนดเงื่อนไขหลัก ๆ รวม 4 ประการ คือ เงื่อนไขเกี่ยวกับที่อยู่ของผู้ที่ถูกปล่อยชั่วคราว ให้ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวปฏิบัติเพื่อป้องกันการหลบหนี ให้ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวปฏิบัติเพื่อป้องกันภัยอันตราย และให้ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวปฏิบัติเพื่อป้องกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นจากการปล่อยชั่วคราว

สำหรับขั้นตอนการพิจารณาและสั่งคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นศาลนั้นจะอาศัยหลักเกณฑ์ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 107 วรรคหนึ่ง โดยมีข้อแตกต่างอยู่ตรงที่หากเป็นชั้นสอบสวนจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขสำหรับการพิจารณาคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวในส่วนที่ว่าด้วยการเรียกประกันหรือหลักประกันจะเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 110 วรรคสาม ประกอบกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนผู้ต้องหา พ.ศ. 2549 แต่ถ้าวินิจฉัยชั้นศาลเงื่อนไขสำหรับการพิจารณาคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวในส่วนที่ว่าด้วยการเรียกประกันหรือหลักประกันจะเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ

อายุมาตรฐาน 110 พรรคสาม ประกอบข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2548 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2562 (สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ, 2561: 6-9) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลการดำเนินงานในโครงการปล่อยตัวชั่วคราวโดยการประเมินความเสี่ยงจะไม่ปรากฏในภาพรวม แต่หนึ่งในโครงการภายใต้ข้อบังคับดังกล่าวที่อยู่ระหว่างการดำเนินการและขยายผลการปฏิบัติ คือ “โครงการส่งเสริมการนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับตรวจสอบหรือจำกัดการเดินทางของบุคคลมาใช้ในการปล่อยชั่วคราว” (Electronic Monitoring: EM) โดยสำนักงานศาลยุติธรรมได้จัดตั้งศูนย์ควบคุมติดตามการปล่อยตัวชั่วคราวและการบังคับตามคำสั่งศาลโดยใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อดำเนินการควบคุม ดูแลระบบและการทำงานของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรืออุปกรณ์อื่นใดและตรวจสอบคุณภาพสัญญาณให้พร้อมใช้งานตลอดเวลา ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2561 และจากผลการดำเนินงานนับตั้งแต่เริ่มโครงการกระทั่งถึงวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2561 มีศาลที่ร่วมโครงการ 2 กลุ่มศาล คือกลุ่มศาลนำร่อง 23 ศาล และกลุ่มศาลที่มีการขยายเพิ่มเติม 141 ศาล รวมศาลที่เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 164 ศาล มีการส่งใช้อุปกรณ์ จำนวน 6,267 ครั้ง มีผู้ใช้อุปกรณ์มารายงานตัวต่อศาลตามวันนัดและไม่ปรากฏพฤติการณ์หลบหนีหรือยุ่งเหยิงพยานหลักฐานคดีเป็นร้อยละ 97.48 และมีผู้ใช้อุปกรณ์หลบหนี จำนวน 158 ราย โดยจำแนกคดีตามชั้นการพิจารณาการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ (EM) ในชั้นสอบสวนมีจำนวนคดีมากที่สุด 3,140 คดี ในชั้นพิจารณามีจำนวน 1,420 คดี และในชั้นอุทธรณ์ฎีกามีจำนวน 480 คดี ซึ่งเป็นผู้ต้องหา/จำเลยในความผิดตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษมากที่สุด จำนวน 2,524 คดี และความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน จำนวน 1,442 คดี (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2561)

2) **พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558** ซึ่งเป็นการยกระดับจากระเบียบกระทรวงยุติธรรม ว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2553 เพื่อกำหนดให้จัดตั้ง “กองทุนยุติธรรม” ที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ทั้งนี้การขอรับความช่วยเหลือนั้นจะเป็น ค่าจ้างทนายความ ค่าธรรมเนียมศาล ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ประกอบด้วย ค่าที่พัก ค่าเดินทาง เป็นต้น ตลอดจนการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยสำนักงานกองทุนยุติธรรมจะเป็นนายประกันดำเนินการประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย อีกทั้งยังให้การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น การถูกขังเกิน ศาลยกฟ้องเนื่องจากเป็นแพะขาว เป็นต้น (ราชกิจจานุเบกษา, 2558) นอกจากนี้ ยังได้มีการขยายการพิจารณาค่าขอรับความช่วยเหลือลงไปยังระดับจังหวัดสามารถอนุมัติคำร้องได้ในจังหวัดตนเองผ่านศูนย์ยุติธรรมชุมชน/ยุติธรรมจังหวัด และศูนย์ดำรงธรรมอำเภอ/จังหวัด หรือที่สำนักงานกองทุนยุติธรรมจังหวัด โดยให้คณะกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัด พิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอจากกองทุนยุติธรรม เฉพาะกรณีการให้ค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีและการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในแต่ละจังหวัด ทำให้การพิจารณาให้ความช่วยเหลือในกรณีดังกล่าวทำได้รวดเร็วขึ้น ไม่ต้องเสนอคำขอความช่วยเหลือมาให้คณะกรรมการซึ่งอยู่ที่ส่วนกลางพิจารณา

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2551-2561 สำนักงานกองทุนยุติธรรมได้รับคำขอความช่วยเหลือ จำนวน 38,816 ราย อนุมัติคำขอ จำนวน 15,760 ราย (29,535 เรื่อง) ไม่อนุมัติคำขอ จำนวน 14,127 ราย (20,150 เรื่อง) ยุติเรื่อง จำนวน 8,391 ราย (11,374 เรื่อง) และอยู่ระหว่างการดำเนินการ จำนวน 538 ราย ทั้งนี้ เนื่องจากผลการดำเนินงานกองทุนยุติธรรมในปีงบประมาณ 2562 อยู่ระหว่างการจัดทำข้อมูลรายงาน ผู้เขียนจึงขอหยิบเอาผลการดำเนินงานกองทุนยุติธรรมในปีงบประมาณ 2561 มานำเสนอแทน โดยมีประชาชนเข้ามาขอรับความช่วยเหลือ จำนวน 9,066 ราย จำแนกเป็น พิจารณาอนุมัติ จำนวน 3,092 ราย ไม่อนุมัติ จำนวน 4,004 ราย ยุติเรื่อง จำนวน 1,432 ราย อยู่ระหว่างการดำเนินการ จำนวน 538 ราย (อยู่ระหว่าง

การแสวงหาข้อเท็จจริง พยานเอกสาร หลักฐานประกอบการพิจารณา พฤติการณ์ข้อเท็จจริง ทำรายงานความเห็นเจ้าหน้าที่ เสนอผู้บังคับบัญชา 346 ราย และอยู่ระหว่างรอเข้าที่ประชุมพิจารณานุกรมการฯ 162 ราย) โดยมีคำขอประเภทการขอลดโทษชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยมากที่สุด จำนวน 4,943 ราย รองลงมาคือการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี 3,961 ราย การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดฯ 100 ราย และการสนับสนุนในการให้ความรู้ทางกฎหมายฯ 62 ราย (สำนักงานกองทุนยุติธรรม, 2561: 20-25)

3) พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 พระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้มีสาระสำคัญจำแนกเป็น 2 ส่วน คือ ผู้เสียหายในคดีอาญา และจำเลยในคดีอาญา สำหรับในงานศึกษานี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงในส่วนของการให้ความช่วยเหลือเยียวยาจำเลยในคดีอาญา โดยจะต้องเป็นบุคคลซึ่งถูกพนักงานอัยการฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญาและถูกจำคุกในระหว่างพิจารณาคดี กระทั่งต่อมาได้มีการถอนฟ้องหรือศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องว่าจำเลยไม่มีความผิดซึ่งลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “แพะขาว” มี 2 ประเภท ได้แก่ กรณีทั่วไป (ไม่เสียชีวิตหรือบาดเจ็บ) จะได้รับการช่วยเหลือ จำนวน 5 รายการ คือ 1) ค่าทดแทนจากการถูกคุมขัง จ่ายอัตราวันละ 500 บาท (คำนวณจากวันที่ถูกกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 30 โดยจ่ายตามหมายชำระระหว่างพิจารณาและหมายปล่อย) 2) ค่ารักษาพยาบาล ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริงไม่เกิน 40,000 บาท (ตามใบเสร็จจากรักษาฉบับจริง) แต่ต้องเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี 3) ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริงไม่เกิน 50,000 บาท (ตามใบเสร็จค่าฟื้นฟูฉบับจริง) แต่ต้องเป็นผลจากการถูกดำเนินคดี 4) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ ให้จ่ายในอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในท้องที่จังหวัดที่ประกอบกรณณ วันที่ไม่สามารถประกอบกรณณได้ตามปกติ จ่ายตามค่าแรงขั้นต่ำของจังหวัด โดยจ่ายตามหมายชำระจนถึงวันมีหมายปล่อย และ 5) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี กล่าวคือ ค่าทนายความ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินอัตราที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง และค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริงไม่เกิน 30,000 บาท (สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา, 2558: 12)

สำหรับอีกกรณีคือ กรณีเสียชีวิต จะได้รับการช่วยเหลือ จำนวน 4 รายการ คือ 1) ค่าทดแทนในกรณีที่จำเลยถึงแก่ความตาย ให้จ่าย 100,000 บาท 2) ค่าจัดการงานศพ ให้จ่าย 20,000 บาท 3) ค่าขาดอุปการะเลี้ยงดู ให้จ่ายไม่เกิน 40,000 บาท 4) ค่าเสียหายอื่น ให้จ่ายตามจำนวนที่คณะกรรมการเห็นสมควรแต่ไม่เกิน 40,000 บาท ทั้งนี้จะต้องเป็นผลโดยตรงจากถูกดำเนินคดีเท่านั้น สำหรับระยะเวลาการยื่นคำขอทั้งสองกรณีนั้น จะต้องดำเนินการภายใน 1 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง เพราะปรากฏหลักฐานว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือวันที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุด ว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แล้วแต่กรณี (มาตรา 22) (สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา, 2558: 13)

อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานจากสถิติการช่วยเหลือทางการเงินแก่จำเลยในคดีอาญา 3 ปี ย้อนหลัง (ปีงบประมาณ 2560-2562) มีผู้ยื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา มีจำนวนทั้งสิ้น 1,715 ราย สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาได้จ่ายเงินไปแล้ว จำนวน 204 ราย เป็นเงิน 35,009,985 บาท ทว่า สำหรับปีงบประมาณ 2562 นั้น มีผู้ยื่นคำขอ จำนวน 504 ราย โดยเป็นจำเลยในฐานะความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมากที่สุด จำนวน 173 ราย รองลงมาคือฐานความผิดเกี่ยวกับชีวิต 90 ราย และฐานความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ 87 ราย ซึ่งจ่ายเงินไปแล้วจำนวน 88 ราย เป็นเงิน 14,378,157 บาท (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2562: 61-62)

ปรากฏการณ์การจับผิดตัว (จับแพะ) ในสังคมไทย

กล่าวกันอย่างไม่เคอะเขินว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ไวต่อความรู้สึก บ่อยครั้งที่เกิดโศกนาฏกรรม อาชญากรรม สายธารแห่งความห่วงใยและเกรี้ยวกราดจะหลั่งไหลพรุ่งพรวดต่อกระแสที่เกิดขึ้น และบางครั้งก็ขาดความยับยั้งชั่งคิดอย่างถี่ถ้วนจนสร้างความกดดันแก่ผู้ปฏิบัติงานให้รู้สึกเร่งรีบปิดคดีอย่างไม่ลืมหูลืมตาตามที่ปรากฏคดีเป็นจำนวนมากที่จับผิดตัว ทว่าผู้เขียนขอยกตัวอย่างในส่วนคดีที่ศาลพิพากษาว่าบริสุทธิ์และเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาที่ได้รับเงินชดเชยเยียวยาแล้ว เพื่อความรัดกุมของกรณีศึกษามากยิ่งขึ้น ดังนี้

กรณีที่ 1 คดีฆาตกรรม น.ส.เซอร์แอน ดันแคน (คุณูปการช่วยเหลือเยียวยาแพะ) มูลเหตุแห่งคดีนี้ หากเราย้อนไปในปี พ.ศ. 2529 หนึ่งในคดีจับแพะที่โด่งดังที่สุดคงหนีไม่พ้นคดีฆาตกรรม น.ส.เซอร์แอน ดันแคน หญิงสาววัย 16 ปี ลูกครึ่งไทย-อเมริกา ซึ่งพบศพบริเวณป่าแสม ต.บางปูใหม่ อ.เมือง จ.สมุทรปราการ กระทั่งต่อมา พ.ต.ท.มงคล ศรีโพธิ์ รอง ผกก.สมุทรปราการ (ยศและตำแหน่งขณะนั้น) ได้นำหมายศาลเข้าจับกุม นายวินัย ชัยพานิช ซึ่งมีความเกี่ยวข้องทางคู่สาวคบหาคู่ใจกับ น.ส.เซอร์แอน ทั้งที่มีภรรยาอยู่แล้ว เจ้าหน้าที่จึงคาดว่า น.ส.เซอร์แอน คงถูกลงไปฆ่าเพื่อตัดปัญหา จากนั้นก็ได้เข้าจับกุมลูกน้องของนายวินัยฯ ประกอบด้วย 1) นายพิทักษ์ คำชาย 2) นายรุ่งเฉลิม กนกขาลชัย 3) นายกระแส พลอยกลุ่ม และ 4) นายธวัชชัย กิจประยูร ในข้อหาร่วมกันฆ่าผู้อื่นถึงแก่ความตาย โดยจำเลยทั้งสี่ถูกศาลชั้นต้นพิพากษาประหารชีวิต ขณะที่นายวินัยฯ อัยการสั่งไม่ฟ้อง หลังจากนั้นจำเลยได้ยื่นอุทธรณ์ต่อศาลจังหวัดสมุทรปราการ กระทั่งศาลอุทธรณ์พิพากษายกฟ้องจำเลยทั้งหมด แต่ให้ซึ่งระหว่างรอฎีกาอีก 6 ปี กระทั่งปี พ.ศ. 2536 ศาลฎีกาจึงมีคำพิพากษาว่า “ทั้งหมดเป็นผู้บริสุทธิ์” แต่ดูเหมือนว่าจะไม่ทันการณ์เสียแล้ว เนื่องจากนายรุ่งเฉลิมฯ (จำเลยคนที่ 2) ได้เสียชีวิตด้วยเหตุหัวใจวายในคุก โดยนายพิทักษ์ฯ และนายธวัชชัยฯ (จำเลยคนที่ 1 และ 4) ได้รับอิสรภาพเพียงไม่นานก็เสียชีวิตเนื่องจากติดโรคร้ายจากการถูกคุมขัง ส่วนนายกระแสฯ (จำเลยคนที่ 3) ที่รอดชีวิตเพียงคนเดียวก็ต้องพิพากษาเนื่องจากกระตุกสั้นหลังร้าวและเสียชีวิตด้วยอาการหัวใจล้มเหลวหลังจากนั้น ทั้งนี้ ต่อมาได้มีการจับกุมผู้กระทำผิดตัวจริงในภายหลัง โดยพบว่ามีการบ้นพยานหลักฐานเท็จ ซึ่งจากหลักฐานและพยานของกองบังคับการปราบปราม ระบุว่า ผู้ที่จ้างวานฆ่าตัวจริง คือ น.ส.สุวิบูลย์ พัฒนพงษ์พานิช ซึ่งเป็นภรรยาของนายวินัยฯ ที่เกิดความหึงหวงสามีของตน กระทั่งภายหลังนายวินัยฯ กลับพบว่า น.ส.สุวิบูลย์ฯ ได้ไปมีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบคดี (มติชนสุดสัปดาห์, 2560)

ทั้งนี้ จากผลพวงของคดีการฆาตกรรม น.ส.เซอร์แอน คุณูปการจากกรณีดังกล่าวยังนำไปสู่การตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เพื่อให้มีการจ่ายเงินชดเชยหรือเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งนับเนื่องมาในปัจจุบันก็เกือบสามทศวรรษ รวมทั้งยังนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้เป็นตามหลักสากลจำนวน 48 มาตรา ซึ่งให้ความสำคัญกับประเด็นการออกหมายจับและหมายค้น การจับกุมและการควบคุม การสอบสวน และสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญาในการมีทนาย เป็นต้น (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2541: 19-37) และระเบียบสำนักอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2538 ที่ได้เน้นย้ำในประเด็นการปล่อยตัวชั่วคราว การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน (สำนักอัยการสูงสุด, 2539: 144-175)

กรณีที่ 2 คดีชวยเพราะบัตรประชาชนหาย จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนของนายอนุกุล (ขอสงวนนามสกุล) ผู้เสียหายจากคดีบัตรประชาชนหาย (เนชั่นทีวี, 2559) เล่าว่า เขาได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมขณะทำงานอยู่ที่บริษัทรถยนต์แห่งหนึ่งย่านลาดพร้าว กรุงเทพฯ โดยเจ้าหน้าที่ได้แจ้งข้อกล่าวหาว่าร่วมกันค้ายาเสพติดให้โทษประเภท 1 (ยาบ้า) และได้ควบคุมตัวขึ้นรถไปดำเนินคดีทันที ระหว่างดำเนินการสอบสวนเขาได้ปฏิเสธพร้อมทั้งอธิบายว่า เคยทำบัตรประชาชนหาย มีเอกสารการแจ้งความ แต่ขณะนั้นไม่สามารถนำเอกสารมายืนยันได้ภายใน 48 ชั่วโมง เพราะติดต่อบ้านและภรรยาไม่ได้ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งว่าเขาได้ทำการส่งยาบ้า จำนวน 7,000 เม็ด บรรจุในลังผลไม้จาก อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ ไปที่ จ.นนทบุรี โดยลัง

ผลไม่มีสำเนาบัตรประชาชนอยู่ ขณะที่ตัวเขาได้แย้งยืนยันหนักแน่นว่าเป็นสำเนาบัตรประชาชนที่หายไป และตัวก็ไม่ได้ไปที่ อ.ผาง จ.เชียงใหม่ เพราะทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ ในระหว่างการดำเนินคดีเขาไม่สามารถยื่นขอประกันตัวได้ เนื่องจากต้องใช้เงินถึง 2 ล้านบาท จึงถูกส่งไปควบคุมตัวที่เรือนจำกลางคลองเปรม กระทั่งระยะเวลาผ่านไปประมาณ 2 สัปดาห์ จึงสามารถติดต่อญาติได้และในระหว่างอยู่เรือนจำเขาก็พยายามร้องเรียนไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ขณะนั้นภรรยาเขาเยี่ยมก็บอกให้กลับไปนำเอกสารการแจ้งความบัตรประชาชนหายและเอกสารอื่น ๆ มาให้ รวมทั้งหลักฐานการสแกนนิ้วมือที่ทำงาน ท้ายที่สุดเขาสามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์และได้พ้นโทษออกมาเมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2555 ทั้งนี้ ความคับข้องใจตลอดเวลาที่ผ่านมานั้น ได้สร้างความผวา นอนไม่หลับ คิดอยู่ตลอดเวลาว่าทำผิดอะไร ทำไมต้องสูญเสียอะไรหลายอย่างจากการถูกจับกุมติดคุกทั้ง ๆ ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการค้ายาเสพติด ทำให้ต้องสูญเสียหน้าที่การงานที่กำลังจะไปได้ด้วยดี อิศราภาพ ชื่อเสียง และครอบครัว เรียนไม่จบ ขณะนั้นกำลังเรียนอยู่คณะวิศวกรรมศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง

จากกรณีนี้ผู้เขียนได้หยิบยกมานั้น ต้องยอมรับว่าข้อบกพร่องในการดำเนินคดีนี้เกิดขึ้นในชั้นพนักงานสอบสวนที่ไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการนำหลักฐานยืนยันความบริสุทธิ์ตามข้อเรียกร้องของผู้ต้องหา เนื่องจากผู้ต้องหาเมื่ออุปสรรคทั้งส่วนของการไม่สามารถติดต่อครอบครัวเพื่อนำเอกสาร/หลักฐานมายืนยันได้ภายใน 48 ชั่วโมง และตัวผู้ต้องหาเองไม่สามารถยื่นขอประกันตัวได้ เพราะต้องใช้เงินถึง 2 ล้านบาท อันเป็นการปิดตายของประตูการให้ความช่วยเหลือจากรัฐในขณะดำเนินคดี ทั้งนี้ ในส่วนของการขับเคลื่อนเชิงนโยบายการช่วยเหลือการจับผิดตัวในคดีนี้ ท้ายที่สุดแล้วกระทรวงยุติธรรมได้ให้การช่วยเหลือเยียวยาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 จำนวน 316,450 บาท เป็นค่าทดแทนจากการถูกคุมขัง จำนวน 111,000 บาท และค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ จำนวน 105,450 บาท (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2562ก: 4)

กรณีที่ 3 คดีจับแฝดผิดตัว เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 รายการเจาะข่าวเด่น ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ซึ่งดำเนินรายการโดย นายสรยุทธ สุทัศนะจินดา ได้เชิญนางบุญเกิด และนายเอนก (ขอสงวนนามสกุล) สองแม่ลูกมาพูดคุยถึงเหตุการณ์คดีจับแฝดผิดตัวที่เกิดขึ้น โดยนางบุญเกิดฯ เล่าว่า ปัจจุบันนายอานนท์ ลูกชายของตนติดคุกมาแล้ว 1 ปี 4 เดือน ในคดีทำร้ายร่างกาย โดยเคยได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวก่อนจะกลับเข้าไปในเรือนจำอีกครั้ง เพราะศาลอุทธรณ์ตัดสินว่า คำให้การของตนซึ่งเป็นมารดาและเพื่อน ๆ ฟังไม่ขึ้น นายอานนท์ฯ จึงต้องอยู่ในเรือนจำต่อ กระทั่งนายเอนกฯ พี่ชายฝาแฝดกลับมาที่บ้าน ตนจึงพานายเอนกฯ เข้ามาขอตัว เพื่อช่วยน้องชายออกมา ทั้งนี้ ในส่วนของนายเอนกฯ ได้ยอมรับว่าตัวเองเป็นคนลงมือทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนได้รับบาดเจ็บสาหัสจริง ซึ่งวันเกิดเหตุเมื่อปี พ.ศ. 2552 นั้น ตนนั่งดื่มสุราอยู่ในร้าน ปรากฏว่ามีรุ่นน้องวิ่งมาบอกว่าถูกคู่กรณีเอาปืนไล้ยิง ขอให้ตนไปช่วย จากนั้นตนจึงได้ใช้มีดที่รุ่นน้องยื่นมาให้ฟันคู่กรณีได้รับบาดเจ็บสาหัสแล้วหลบหนีไป ไม่ได้กลับมาที่บ้านอีกเลย กระทั่งเหตุการณ์พลิกผันเมื่อนายอานนท์ฯ ต้องไปเสียค่าปรับที่โรงพักเนื่องจากไม่มีใบอนุญาตขับขี่ แต่วันนั้นนายอานนท์ฯ ได้พกกระเป๋าสตางค์ของนายเอนกฯ ซึ่งมีใบประกันสังคมของนายเอนกฯ อยู่ เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจเห็นบัตรประกันสังคมของนายเอนกฯ และทำการตรวจสอบข้อมูลในฐานระบบก็ทราบว่าเป็นนายเอนกฯ มีหมายจับติดตัวอยู่ และได้จับกุมนายอานนท์ฯ ไป แม้นายอานนท์ฯ จะพยายามอธิบายแล้วว่า เขาไม่ใช่ นายเอนกฯ แต่เจ้าหน้าที่ไม่เชื่อ และโทรศัพท์ไปที่ สภ.ประตูลำจุฬาภรณ์ ให้มารับตัวไปสอบสวนต่อไป (กระปุกดอทคอม, 2555)

ในท้ายที่สุด นายอานนท์ฯ ได้พิสูจน์หลักฐานตรวจสอบลายนิ้วมือเพิ่มเติม จำนวน 15 จุด รวมทั้งการยื่นขอทำบัตรประชาชนใบใหม่ของนายเอนกฯ เพื่อพิสูจน์ลายนิ้วมือว่าตรงกับจุดเกิดเหตุและตนเองคือ นายเอนกฯ ผู้ก่อเหตุจริง ๆ ส่งผลให้นำไปสู่การพิจารณาคดีใหม่และได้รับการปล่อยตัว (กระปุกดอทคอม, 2555) รวมทั้งได้รับการช่วยเหลือเยียวยาจากกระทรวงยุติธรรมตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 จำนวน

210,800 บาท เป็นค่าทดแทนจากการถูกคุมขัง จำนวน 105,400 บาท และค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ จำนวน 105,400 บาท (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2562ก: 4) ทั้งนี้ จากเรื่องราวที่เกิดขึ้นแม้ว่าผู้ต้องหาจะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวในกระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้น แต่ครอบครัวผู้เสียหายยืนยันว่าเขาพยายามเดินเรื่องติดต่อทั้งไปที่ศาล และที่ สภ. ประตูนํ้าจุฬาลงกรณ์ แต่ไม่มีที่ไหนรับเรื่องและไม่รู้จะทำอย่างไร ทำให้นางบุญเกิดฯ ตัดสินใจร้องเรียนต่อสื่อมวลชนเพื่อขอความช่วยเหลือ เพราะตนเองไม่รู้หนังสือ ไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป ซึ่งมีหลายกรณีมากที่ผู้ต้องหาถูกลักขังและไม่ได้รับการอำนวยความสะดวกหรือสิทธิประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น ทำให้เกิดความทุกข์ทรมานและเกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงและเกียรติยศของครอบครัวและตนเอง ซึ่งหลายครั้งก็ประสบความสำเร็จ และกรณีนี้ถือเป็นอีกหนึ่งคดีที่สะท้อนความบกพร่องและเพิกเฉยของกระบวนการยุติธรรมที่โลเลเรื้อรังมาตั้งแต่ชั้นพนักงานสอบสวน อัยการ และศาล

กรณีที่ 4 คดีขโมยเพชร 15 ล้านบาท เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 นายพิสิษฐ์ (ขอสงวนนามสกุล) อายุ 50 ปี ได้เดินทางเข้าแจ้งความเพื่อเอาผิดกับเจ้าของเพชร บริษัทเพชร และเจ้าหน้าที่ตำรวจ สน. บางเสาธง หลังถูกจับติดคุกฟรี 7 เดือน 10 วัน ในข้อหาขโมยเพชร มูลค่าประมาณ 15.8 ล้านบาท ก่อนที่ศาลจะยกฟ้อง ซึ่งหากย้อนความกลับไปเรื่องราวดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดอย่างแพร่หลายในสื่อมวลชนเมื่อปี พ.ศ. 2560 ที่ศาลอาญาธนบุรีได้พิเคราะห์พยานหลักฐานเห็นว่าพยานโจทก์ 2 ราย ซึ่งเคยเห็นหน้า ผู้ก่อเหตุ 2 ครั้ง และเบิกความยืนยันว่าจำเลยไม่ใช่คนร้ายที่ก่อเหตุ นอกจากนี้หมายเลขโทรศัพท์ที่ผู้เสียหายอ้างว่า คนร้ายใช้โทรมาซื้อเพชร เจ้าหน้าที่ตรวจสอบแล้ว พบว่าเป็นชื่อของนายพิสิษฐ์ฯ จริง แต่พนักงานสอบสวนไม่สามารถหาหลักฐานมายืนยันได้ว่าเป็นของนายพิสิษฐ์ฯ จริงหรือไม่ ขณะที่จำเลยนำพยานบุคคล รวมถึงแพทย์ที่รักษา มาเบิกความยืนยันว่าวันเกิดเหตุจำเลยอยู่ที่ จ.นครพนม และเข้ารับการรักษาโรคระเคาะ ศาลจึงเห็นว่าพยานหลักฐานของโจทก์รับฟังไม่ได้ว่าคนร้ายที่ก่อเหตุเป็นนายพิสิษฐ์ฯ ศาลจึงพิจารณายกฟ้องและออกหมายปล่อยตัว

สำหรับคดีที่หยิบยกมานี้จะเห็นได้ว่าข้อบกพร่องที่ไม่ควรเกิดขึ้นของกรณีนี้ คือความล่าช้าของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งจำเลยมีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าตนเองบริสุทธิ์ แต่ต้องติดคุกนานกว่า 7 ปี เพราะเจ้าหน้าที่มักจะมีใจเชื่อว่าผู้ต้องหากระทำผิด และรีบเร่งส่งฟ้องศาล แล้วค่อยไปแก้ต่างในชั้นศาล จึงถือได้ว่าเป็นความผิดพลาดทั้งในชั้นพนักงานสอบสวนและอัยการที่ไม่เพียงแต่ขาดการพิจารณาไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนเท่านั้น แต่ยังขาดมุมมองตามหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด (Presumption of Innocence) โดยการปักใจเชื่อว่าเขาผิดแล้วให้ไปว่ากันที่ศาล ซึ่งลักษณะเช่นนี้รวมกันจะได้อินบอยครั้งด้วยการโยนเผือกร้อนให้พ้นตัว ทั้งนี้ ในส่วนการขับเคลื่อนเชิงนโยบายการช่วยเหลือการจับผิดตัวของนายพิสิษฐ์ฯ ก็เป็นเช่นเดียวกับกรณีที่ผ่านมา คือการได้รับการช่วยเหลือเยียวยาจากกระทรวงยุติธรรมตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 จำนวน 189,265 บาท โดยเป็นค่าทดแทนจากการถูกคุมขัง จำนวน 86,500 บาท และค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ จำนวน 52,765 บาท (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2562ก: 2)

สรุปและข้อเสนอแนะ

แม้ว่าเป้าหมายสูงสุดที่พึงประสงค์ของการบริหารระบบงานยุติธรรมของรัฐ คือการที่รัฐควรลงทุนในกิจการยุติธรรมน้อยที่สุด (Minimum) แต่ได้ผลด้านความยุติธรรมตอบแทนคืนแก่สังคมที่คุ้มค่ามากที่สุด (Optimum) (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2556: 64) กระนั้นเองรัฐก็ไม่อาจปฏิเสธความรับผิดชอบสูงสุดต่อความผิดพลาดในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในฐานะผู้ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการได้แม้แต่น้อย เพราะความผิดพลาดดังกล่าวที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่สร้างความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสแก่ผู้ตกเป็นเหยื่อเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในระบบยุติธรรมไทยที่มีต่อสายตาประชาชนและนานาชาติอีกด้วย ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าปรากฏการณ์การจับผิดตัว (จับแพะ) ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น มักจะเกิดขึ้นกับประชาชนที่หาเช้ากินค่ำ

และถือเป็นจุดอ่อนของกระบวนการยุติธรรมไทยที่ถูกเรียกร้องจากผู้มีฐานะยากจน ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม อาจเกิดขึ้นมาตั้งแต่ขั้นสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐานไต่เรียงมาจนถึงการพิพากษาลงโทษ และมองว่าความยุติธรรมเอื้อประโยชน์ให้แก่คนรวย ส่งผลกระทบต่อประชาชนคนตาดี ๆ ไม่มีทางออก ต้องหันพึ่งพาสื่อมวลชน หรือองค์กรต่าง ๆ เพราะกระบวนการยุติธรรมไม่สามารถพึ่งพาได้ อย่างเช่นกรณีที่ 3 คดีจับแฝดผิดตัวที่มารดาผู้ต้องหาหมัดที่พึ่งในกระบวนการยุติธรรมที่ซับซ้อนและเมินเฉยจนต้องไปพึ่งพาสื่อมวลชน และกรณีที่ 4 คดีขโมยเพชร 15 ล้านบาท ซึ่งกรณีนี้มีมูลค่าความเสียหายมหาศาลจึงเป็นที่จับจ้องของสื่อมวลชน ทำให้เจ้าหน้าที่ต้องพิถีพิถันในการดำเนินคดีเป็นพิเศษ

ด้วยเหตุนี้ หน้าที่สำคัญของรัฐคือ การกำหนดนโยบายป้องกัน แก้อั้ว และเยียวยาต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งปัจจุบันนโยบายดังกล่าวจะมุ่งเน้นไปที่การเยียวยามากกว่าการป้องกันและแก้ปัญหามา สังเกตได้จากผู้ตกเป็นเหยื่อในทุกกรณีข้างต้นจะได้รับการเยียวยาจากกระทรวงยุติธรรมตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ทุกคน และบางส่วนได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวซึ่งในมุมมองผู้เขียนนั้นมองว่าการมีอยู่ของนโยบายดังกล่าวถือเป็นสิ่งที่ดี แต่ทว่าเห็นสมควรเพิ่มเติมนโยบายในการป้องกันและแก้ปัญหามา อันเป็นด้านแรกในการอำนวยความยุติธรรมตามหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด (Presumption of Innocence) ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญของไทยแทบทุกฉบับ รวมทั้ง เห็นสมควรเสนอแนะให้รัฐ/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองการแก้ปัญหามาในลักษณะของกระบวนการ “ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ” โดยทำการคลี่ปัญหาต่าง ๆ ออกมาขยายให้เห็นถึงโอกาสในการเข้าป้องกัน แก้อั้ว และเยียวยาการจับผิดตัว เพื่อสะท้อนถึงความเชื่อมั่นของประชาชนผู้ตกเป็นเหยื่อที่ไม่ว่ากระบวนการยุติธรรมจะดำเนินอยู่ในขั้นไหนก็สามารถแสดงหลักฐาน/ยืนยันความบริสุทธิ์ของตนเองได้ตลอดเวลา รวมทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและผู้เกี่ยวข้องทุกคนต้องเห็นถึงความสำคัญในการดำเนินคดีตลอดเวลา เพราะหากผู้ต้องหาที่คุณจับกุมมาได้นั้นเป็นแพะหรือผิดตัว สถานะของจำเลยผู้นั้นจะเปลี่ยนเป็นเหยื่อของกระบวนการยุติธรรมในทันที และรัฐต้องแบกรับภาระจำนวนมากจากการขาดประสิทธิภาพของผู้ปฏิบัติงาน

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2541). *กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: วิทยุชน.
- กระปุกดอทคอม. (2555). *คดีแฝดวุ่น ศาลค้านประกันแฝดน้อง ตำรวจแฉมีคดีติดตัว*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562, จาก <https://highlight.kapook.com/view/71283>.
- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2562ก). *เอกสารประกอบการสัมมนาพิเศษของ 3 การช่วยเหลือ “แพะ” หรือ จำเลยในคดีอาญา* [เอกสารอัดสำเนา]. ม.ป.ท. (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์).
- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2562ข). *รายงานประจำปี 2562*. สืบค้น 2 มกราคม 2563, จาก http://www.rlpd.go.th/rlpdnew/images/rlpd_11/63/AnnualReport2019.pdf.
- จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย และกมลทิพย์ คติการ. (2554). *โครงการเวทีความคิดเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย.
- จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. (2556). *ระบบยุติธรรมและยุติธรรมทางเลือก แนวทางวิเคราะห์เชิงสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิต ภูริคุปต์ และปัญญธัช เกตุเทศ. (2558). *ความไม่เป็นธรรมในคดีและแนวทางแก้*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562, จาก <https://www.dsi.go.th/en/Detail>.
- เนชั่นทีวี. (2559). *คม-ชัด-ลึก ติดคุกฟรี โดนยึดข้อหาขายนยาบ้า*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562, จาก <https://www.nationtv.tv/main/program/378516030>.

- น้ำแท้ มีบุญส้าง. (2560). *เมื่อกฎหมายไทยไร้ราก ความอยุติธรรมจึงบังเกิด*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562, จาก https://waymagazine.org/way_dialogue_namtae.
- พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศและงานทั่วไป เล่ม 132 ตอนที่ 102 ก. วันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2558*, หน้า 1-11.
- ภาคิน คำภูษา. (2561). *การประเมินการนำนโยบายการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมไปสู่การปฏิบัติ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ยอนคิตีเซอร์แอน “แพะในตำนาน” 17 ปี คดีประวัติศาสตร์ จ่าย 26 ล้านไถ่บาป “ตำรวจ” ยื้อจนสุดทาง. (12 มกราคม 2560). *มติชนสุดสัปดาห์ออนไลน์*. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/scoop/article_20990.
- ศุภชัย ยาวะประภาษ. (2554). *นโยบายสาธารณะ* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีววิทยา. (2561). *การนำวิทยาการบริหารความเสี่ยงในเชิงพฤติกรรมศาสตร์มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปล่อยชั่วคราว*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562, จาก <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail>.
- สาวตรี สุขศรี. (2560). “แพะรับบาป” สนทนาวาดด้วยเรื่องแพะ แบร์ ๆ เมื่อ “จำนวนแพะ” สะท้อนปัญหากระบวนการยุติธรรมไทย. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562, จาก https://www.matichonweekly.com/scoop/article_21087.
- สำนักงานกองทุนยุติธรรม. (2561). *รายงานประจำปี 2561*. สืบค้น 2 มกราคม 2563, จาก <http://jfo2562.moj.go.th/TH/downloadForm.html>.
- สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา. (2558). *พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544*. กรุงเทพฯ: กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2542). *ทำไมแพะจึงต้องรับบาป*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562, จาก <http://www.royin.go.th/?knowledges>.
- สำนักงานศาลยุติธรรม. (2561). *รายงานการประเมินความคุ้มค่าโครงการส่งเสริมการนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับตรวจสอบหรือจำกัดการเดินทางของบุคคลมาใช้ในการปล่อยชั่วคราว*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562, จาก <https://emc.coj.go.th/th/content/category>.
- สำนักงานอัยการสูงสุด. (2539). *รายงานการเสวนา คดีเซอร์แอน กระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานอัยการสูงสุด สถาบันกฎหมายอาญา.
- เอกพล บันลือ. (2560). “ไม่มีอะไรเลวร้ายไปกว่าการเอาคนบริสุทธิ์ไปลงทัณฑ์ทางอาญา” ชำแหละปัญหาแพะในกระบวนการยุติธรรมไทย. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562, จาก <https://themomentum.co/momentum-feature-victim-in-thai-judgement>.
- Andrew, S. (2010). *The Presumption of Innocence: Evidential and Human Rights Perspectives*. Oxford and Portland: Hart publishing.
- United Nations. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. Retrieved 20 January 2020, from <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights>.